

kdežto v Polsku hromadného průzkumu, který zahrnoval všechny osoby v zaopatření dvou pracujících manželů.

5. Úroveň vzdělání

Mezi jednotlivými členskými státy RVHP jsou rozdíly v organizaci školské soustavy, především v počtu školních let nutných k dosažení příslušného vzdělání. Tyto difference se odrážejí i ve sčítáních obyvatelstva; tak například v NDR se nezkoumaly osoby s nižším než středním vzděláním.

Pro nesrovnatelnost údajů o stupni vzdělání byly vzneseny návrhy omezit se ve sčítáních obyvatelstva zemí RVHP na následující skupiny:

- osoby s ukončeným vysokoškolským vzděláním;
- osoby s ukončeným středoškolským vzděláním;
- osoby s ukončeným odborným vzděláním;
- osoby s ukončeným všeobecným vzděláním;
- osoby s nedokončeným středoškolským vzděláním.

6. Městské a vesnické obyvatelstvo

Pouze v NDR, kde se toto rozdělení ukázalo být nemožné, bylo používáno metody rozdělení sídel na tři skupiny podle počtu obyvatel. V ostatních socialistických zemích se používalo dělení v souladu se směrnicemi stále komise RVHP pro statistiku.

7. Rodinný stav

Ve všech státech kromě SSSR se v souladu s intencemi stále komise RVHP pro statistiku shromažďovaly údaje o rodinném stavu obyvatelstva v následujícím členění: osoby žijící v manželství, ovdovělé osoby, rozvedené osoby, osoby nežijící v manželství. V Sovětském svazu se obyvatelstvo rozdělovalo pouze na osoby žijící a nežijící v manželství. Některé státy při sčítání zjišťovaly skutečný rodinný stav, přičemž vycházely pouze z odpovědí sčítaných osob, a nebraly v úvahu právní podklad manželství nebo rozvodu. V jiných státech se rodinný stav určoval pouze na právním podkladě.

* * *

Z tohoto stručného příkladu je zřejmé, že v zemích RVHP nebyla srovnatelnost údajů o sociální struktuře obyvatelstva ve sčítáních lidu vždy vyhovující. Současně usílí o unifikaci se soustřeďuje ve stále komisi RVHP pro statistiku, kde mají být dohodnuty hlavní principy censové politiky v jednotlivých státech a také stanoveny hlavní zásady pro přípravu příštích sčítání. Censy se mají provádět zhruba vždy po 10 letech se zvláštním zřetelem na zajištění komparability získávaných informací na mezinárodní úrovni. Nelze pochybovat o tom, že se tak otevrou významné nové možnosti i pro srovnávací analýzu sociální struktury těchto zemí.

Jiří Patočka

Demografové o sčítání lidu, domů a bytů 1970

Letošní, v pořadí již 7. demografická konference, uspořádaná Československou demografickou společností při ČSAV dne 21. května 1975 v Roztokách u Prahy, měla název *Sčítání 1970 — koncepce, hlavní výsledky, zkušenosti a závěry*. Byla tedy prvním celostátním setkáním demografů, ekonomů, geografů, statistiků i sociologů, kde byly prezentovány a zobecňovány výsledky sčítání lidu, domů a bytů 1970, ale také kladeny otázky k metodologické úrovni a organizačnímu zajištění tohoto nejrozsáhlejšího československého sociálního výzkumu z posledních let.

Již vstupní referát M. Kučery, *Úvodní charakteristika sčítání 1970*, v koncentrované podobě upozornil na podstatné přednosti a nedostatky censu 1970. Zpracování předběžných výsledků se provádělo decentralizovaně v jednotlivých okresech. Zpracování konečných výsledků sčítání se zaměřilo na tyto 3 okruhy: 1. výsledky za obce a lokality; 2. výsledky za okresy a vybraná města; 3. republikové sestavy. Referující upozornil, že zpracování posledního censu, které se poprvé v historii u nás realizovaných sčítání provádělo na samostatném počítači, nebylo ve srovnání s minulostí výrazně rychlejší. Oproti sčítání z r. 1961 byly však výsledky posledního censu analyzovány daleko důkladněji. Přesto však by si analýza shromážděných dat zasloužila ještě větší pozornost, než již statistická pracoviště dosud věnují; interpretace výstupních statistických informací, kterou provádějí pracovníci jiných institucí, je často zkreslená.

Ze sociologického zobecnění výsledků sčítání 1970 a z jejich srovnání s obdobnými údaji z censů 1950 a 1961 vycházel J. Musil v referátu *Rozmístění obyvatelstva a urbanizace*. Zaměřil se zejména na 3 tematické okruhy. V prvním se věnoval změnám v počtu obyvatel měst a okresů; upozornil např. na stagnaci vývoje obyvatelstva Prahy, na vytláčení okolí Plzně při současném růstu počtu obyvatel Plzně samé apod. Druhým tématem byly změny v hustotě obyvatelstva a třetím okruhem změny ve velikostní struktuře obcí a měst.

J. Zbořilová si v příspěvku *Domácnosti a rodiny, plodnost žen* všimla proměn ve velikosti bytových, hospodářských a censových domácností.

M. Havelka v příspěvku *Úroveň vzdělání obyvatelstva* věnoval pozornost vývoji vzdělání obyvatel u nás. Ve srovnání s r. 1950 byla u nás úroveň vzdělanosti v r. 1970 vyšší; tato úroveň však je diferencována podle věkových skupin obyvatel. U žen byl zaznamenán rychlejší rozvoj vzdělanosti než u mužů. Podle výsledků sčítání 1970 rostou nejrychleji absolutní počty osob s úplným středním odborným vzděláním.

K otázkám sociálního složení a odvětvové struktury se ve svém vystoupení vyjádřil V. Srb. Podtrhl nezastupitelnou úlohu sčítání při zjišťování takových informací. Census je pro

tuto tematiku na dobu 10 let jediným spolehlivým zdrojem poznatků.

Referát *Věkové složení obyvatelstva a rodinný stav* přednesl J. Šírek.

Vývojem ekonomické aktivity se zabýval M. Kučera. Podtrhl, že se zvýšilo zastoupení žen mezi ekonomicky aktivním obyvatelstvem a snížila se ekonomická aktivita obyvatel ve věku do 25 let.

Dojiždě za prací se ve svém vystoupení věnoval O. Ullman.

K úrovni bydlení referoval J. Douša, který z výsledků sčítání 1970 vyvodil závěr, že přes potíže s kvantitativním řešením bytové situace se kvalitativní stránka bydlení zlepšuje, a to nejen díky úrovni výstavby nových bytů, ale také adaptací a slučováním bytů starých.

Informaci o *předběžné koncepci nového sčítání* poskytl závěrem K. Jaroš. Další sčítání se bude u nás realizovat pravděpodobně k 1. 12. 1980 a mělo by zachovat obsahovou kontinuitu s censy 1961 a 1970.

Zájemcům o uvedená témata přijde jistě vhod záměr vydavatelů časopisu *Demografie* všechny přednesené příspěvky publikovat.

Miroslav Foret — Michal Illner

Literatura o sociální struktuře a dělnické třídě vydaná v evropských zemích socialistického společenství od roku 1970*

1. Knihy a stati ve sbornících

Abdušukurov, T. R.: *Naučno-techničeskaja revolucija i novyje tendencii v razvitii rabočego klassa Srednej Azii*. In: XXIV s'jezd KPSS i zadači razvitija obščestvennyh nauk. Taškent 1972, s. 187–196.

Akmuradov, K.: *Izmenenije social'noj struktury obščestva v period perechoda ot socializma k kommunizmu*. Ašchabad, YLYM 1972, 214 s.

Akmuradov, K.: *O nekotoryh tendencijach izmenenija v social'noj strukture obščestva v period stroitel'stva kommunizma*. In: XXIV s'jezd KPSS i zadači razvitija obščestvennyh nauk. Taškent 1972, s. 175–182.

Aleksašenko, A. P.: *V. I. Lenin o social'nom soderžanii problem kul'turno-techničeskogo rosta rabočego klassa*. In: V. I. Lenin i nekotorye voprosy sovet'skogo obščestva v perechodnyj period. Moskva 1973, s. 206–223.

Aleksejeva, V. M.: *Suščnost i granicy struktury rabočego klassa pri socializme*. In: *Problemy istoričeskogo materializma*. Vyp. 2. Leningrad 1972, s. 96–104.

Amvrosov, A. A.: *Ot klassovoj differenciacii k social'noj odnorodnosti obščestva*. Moskva, Mysl' 1972, 269 s.

Amvrosov, A. A.: *Problemy izmenenija social'noj struktury SSSR*. In: *Lekcii po naučnomu kommunizmu*. Moskva 1971, s. 123–180.

Amvrosov, A. A.: *Rol' politiki KPSS v preodolenii social'no-klassovyh različij*. In: *Dialektika objektivnogo i subjektivnogo v razvitii socialističeskogo obščestva*. Moskva 1970, s. 129–170.

Aženov, M.: *Izmenenija social'no-klassovoj struktury Kazachstana v processe kommunističeskogo stroitel'stva*. Alma-Ata, Kazachstan 1973, 154 s.

Bljachman, L. S. — Škaratan, O. I.: *NTR, rabočij klass, intelligencija*. Moskva, Politizdat 1973, 318 s.

Cazacu, H.: *Mobilitate socială* (Sociální mobilita). București, Editura Academiei R. S. R. 1974, 291 s.

Clasa muncitoare contemporană. Considerații asupra locului și rolului clasei muncitoare în viața social-politică a lumii actuale (Současná dělnická třída. Úvahy o místě a úloze dělnické třídy ve společensko-politickém životě současného světa). T. Caraciuc a kol. București, Ed. polit. 1974, 485 s.

Černjak, V. A. — Rozenberg, C. R.: *Izmenenije social'noj struktury obščestva i proizvodstvennyj kolektiv*. In: *Filosofskije nauki*. Vyp. 2. Alma-Ata 1973, s. 51–62.

Čulanov, J. G.: *Izmenenije v sostave i urovne tvorčeskij aktivnosti rabočego klassa SSSR (1959–1970 gg.)*. Leningrad, Leningradskij universitet 1974.

Dělnická třída a současnost. Praha, Svoboda 1973, 664 s.

Duchovnyj mir sovet'skogo rabočego. Opyt konkretno-sociologičeskogo issledovanija. Red. M. T. Iovčuk — L. N. Kogan. Moskva, Mysl' 1972, 438 s.

Džalladjan, L. M.: *Rabočij klass — avangard revolucionnyh sil sovremennosti*. In: *Poznanije obščestvennyh javlenij i obščestvenno-istoričeskaja praktika*. Moskva 1972, s. 262–273.

Gimpel'son, J. G.: *Sovetskij rabočij klass 1918–1920 gg. Social'no-političeskije izmenenija*. Moskva, Nauka 1974, 351 s.

Glezerman, G.: *Vybudovanij vyspěle socialističeské společnosti a změna sociální struktury SSSR*. In: *Vědeckotechnická revoluce a socialismus*. Praha 1973, s. 87–96.

Gordon, L. A. — Klopov, E. V.: *Čelovek posle raboty. Social'nyje problemy byta i vnerabočego vremeni. Po materialam izučenija*

* Tato bibliografie sestavila pod vedením V. Stupky řešeršij skupina v sociologické sekci Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV v Praze (J. Hartl, M. Leblova a I. Řihová) a H. Sařárová z knihovny téhož ústavu. Vybrána byla veřejně vydaná a nejméně pětistránková zpracování problémů (ne recenzí, interní práce, konferenční materiály, pokud nebyly publikovány knižně, autoreferáty disertací apod., statistické nebo bibliografické prameny), která se podle svých názvů zaměřují na sociální (třídní)

strukturu celé společnosti (určité země nebo národa), na společenské třídy vůbec ze sociologického hlediska, na sociální (třídní) diferenciace, nebo naopak homogenizaci (sblížení společenských tříd), na společenské vrstvy vůbec a sociální stratifikaci, na sociální mobilitu a jinak jen na dělnickou třídu (dělníky) jako jádro sociální struktury. Pokud byly cizojazyčné publikace vydané od r. 1970 přeloženy do češtiny nebo slovenštiny, uvádějí se v těchto překladech.